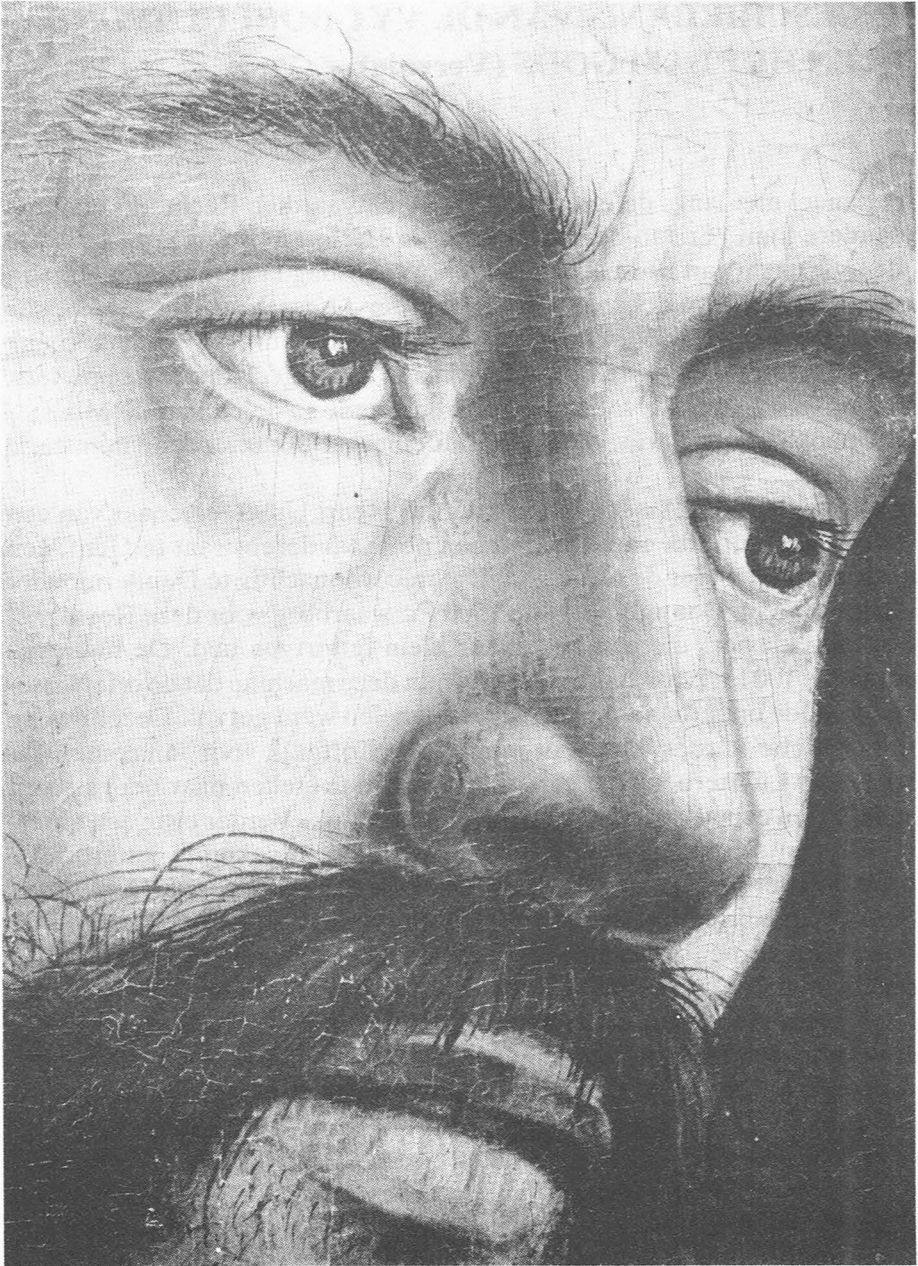

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDA- TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1934

Het paneel met langs de ene zijde “De Rechtvaardige Rechters” en langs de andere kant “St-Jan-de-Doper”, dat in Berlijn in 2 was gezaagd werd tijdens de nacht van 10-11 april gestolen. Woensdag 11 april om 7 u.30 werd de diefstal ontdekt door de kerkbewaarder Oscar Van Bouchaute, die reeds omstreeks 5 u.30 vastgesteld had dat de deur van de linkerbeuk openstond. Binnen de 48 uur werd gevraagd aan Mgr. Honoré Coppieters, bisschop van Gent, de volledige gegevens mede te delen aan de Minister van Openbaar Onderwijs, die ook de afdeling cultuur onder zijn ministerie had (306).

Op 28 april huurde Arsène Goedertier bij Henri Ureel, eigenaar van een winkel van kantoorbenodigdheden aan de Vlaanderenstraat te Gent, een schrijfmachine onder de naam Van Damme woonachtig te Dendermonde. Goedertier/Van Damme betaalde 1500 Fr. waarborg voor deze Royal met Franstalig klavier, die een bijzonder klein lettertype had. De huurprijs bedraagde 100 Fr. per maand. Het was met deze machine dat de briefwisseling i.v.m. de onderhandelingen van de panelen werd getypt. Dezelfde dag stelde Eusèbe Mustès, detectief-inbreker, schriftelijk voor aan commissaris Antoon Luysterborg om een onderzoek in te stellen naar het gestolen paneel tegen een vergoeding van 1/2 miljoen frank. Verder eiste een afperser, die zijn schrijven - een keurig opgeplakte uitgeknipte letterbrief - vanuit Brussel verstuurd, 2 miljoen frank en een schrijver uit Gent vroeg in een getypte brief in rode inkt 100.000 Fr. voor het *opgerolde* schilderij. Vanuit Antwerpen werd op 30 april een getypte brief in slecht Frans, ondertekend D.U.A. verstuurd aan Mgr. L'Evêque te Gent. De onervaren dactylograaf vroeg voor de 2 panelen 90 biljetten van 10.000 Fr. en 10 biljetten van 1.000 Fr. In zijn brief getypt met een opvallend klein lettertype, wordt vermeld dat hij als bewijs het Johannespaneel zou terug bezorgen en indien akkoord, moest men in “La Dernière Heure” publiceren : “D.U.A. in overeenstemming met de betrokken overheid aanvaarden wij uw voorstel volledig.” De commissaris publiceerde enkel “D.U.A. Proposition exagérée”, waarop D.U.A. in een brief van 20 mei, verstuurd vanuit Brussel, antwoordde dat het antwoord dubbelzinnig was en indien binnen de 5 dagen de vraag niet bevestigd werd, het Johannespaneel verzaagd zou worden en enkele fragmenten opgestuurd zouden worden als bewijs. Op 25 mei werd in “La Dernière Heure” positief geantwoord. Vier dagen later ontving Mgr. Honoré Coppieters een antwoord van D.U.A., die het losgeld met 5% verminderde (50.000 Fr.) samen met een depotbriefje van het ba-

Detail uit het Adampaneel.

gagelokantoor van de Société Nationale des Chemins de Fer Belges, Bruxelles-Nord, nr. 8178 met de dagstempel 28V.34-8u. Dezelfde avond ondervroeg de commissaris de 46 jarige Leuvenaar Alex Puissant, die in het Brusselsse woonde, in verband met de man die hem een plank in een nieuw zwart wasdoek omsloten met een wit touw afleverde. De spoorwegbeambte zei dat de welgestelde man Frans sprak, ± 50 à 55 jaar oud leek, een puntbaardje had en een snor, een bolhoed droeg en eerder klein van gestalte was. Op 30 mei werd in de morgen het Johannespaneel opgehaald en overgebracht naar Gent. In een brief verstuurd vanuit Antwerpen op 31 mei van D.U.A. wordt vermeld dat het losgeld gedeponereerd moest worden bij pastoor Meulepas van de Antwerpse St.-Laurentiusparochie, Markgravenlei 95, die het op zijn beurt aan iemand moest overhandigen die de andere helft had van het bij de brief gestoken stukje krantenpapier. Daar op 2 juni in "Le Bien Public" vermeld werd dat het Johannespaneel terug in het bezit van het bisdom was, wat ontkend werd door de commissaris om verdere onderhandelingen niet te benadelen, werd op 4 juni in "La Dernière Heure" geplaatst: "D.U.A. Reçu lettre, suite indiscretion, patientons quelques jours", waarop dezelfde dag D.U.A. in een brief van uit Wilrijk reageerde dat alles volstrekt geheim moest blijven om rustig te onderhandelen. Twee dagen later besliste het Kabinet van Paul-Emile Janson, Minister van Justitie, dat men eerst en vooral het paneel moest trachten terug te krijgen en daarna pas de dief moest ontmaskeren. Op 7 juni verscheen in "La Dernière Heure": "D.U.A. Paquet sera remis samedi 9 (juni)". Op 8 juni werd pastoor Meulepas op de hoogte gebracht. In het pakje zaten enkel 2 bankbiljetten van 10.000 Fr. en 5 van 1.000 Fr. (i.p.v. 950.000 Fr.) en een briefje waarop stond dat het onmogelijk was om het bedrag bij elkaar te verzamelen. Doch op 10 juni kreeg Mgr. Coppieters een 6de schrijven van D.U.A., waarin hij vroeg in "La Dernière Heure" te laten verschijnen "A.N.S. Engagement le plus absolu que secret sera gardé. Agissez en toute tranquillité", wat op 13 juni verscheen. Pastoor Meulepas moest op 14 juni direkt Hof Leysen verlaten om naar de pastorij te komen, waar om 16 u.20 de 35 jarige Frans Compeers, taxichauffeur, het pakje kwam ophalen. De in de taxi verscholen dief, die aan het zuidstation deze taxi had genomen, stapte met het pakje uit op de hoek van de Broederode- en de Broederminstraat te Antwerpen. De auto werd niet geschadwd. In een brief van 18 juni van D.U.A. aan Mgr. Coppieters stond geschreven om opnieuw contact op te nemen langs de gebruikelijk weg, wat gebeurde op 21 juni. Inmiddels waren alle Belgische bagagekantoren van de spoorweg onderzocht. Op 5 juli stelde D.U.A. voor om een eerste storting van 500.000 Fr. te betalen en daarna over een periode van 12 maanden 400.000 Fr. Toen niet was ingegaan op dit voorstel schreef D.U.A. op 24 juli dat het paneel verborgen was op een plaats waar niemand het kon benaderen.

Hij vroeg om opnieuw contact op te nemen op 28 juli, doch op 27 juli verscheen in "La Dernière Heure" : "D.U.A. Maintenons dernière proposition." Na 2 brieven van D.U.A. gedateerd 6 augustus en 8 september verscheen in "La Dernière Heure" van 13 september : "D.U.A. Reçu lettre. Regrettons devoir maintenir proposition antérieure." Aan de laatste 2 brieven van D.U.A. werd geen gehoor gegeven, daar de overheid besliste dat de gerechtigheid wel haar beloop zou nemen. Arsène Goedertier (° Lede, 23-12-1876) werd op 25 november 1934 tijdens een toespraak te Dendermonde weggevoerd. Al stervende deelde hij aan advocaat Joris De Vos uit Dendermonde mee, dat hij alleen wist waar het gestolen paneel zich bevond. Hij kon nog de woorden uitbrengen : "... in mijn bureau... schuifken... kast..." Op 29 november werd deze directeur van de Wetterse Tekenaacademie begraven; dezelfde dag overleed even plotseling zijn schoonbroer en helper : Achiel de Swaef (° Lede, 3 september 1862). Ook een derde betrokkene Jozef Lievens (° Lede, 1 augustus 1877) werd die morgen ernstig ziek en overleed kort daarna op 2 maart 1935. Joris De Vos deelde dit geheim mee aan Jozef Van Ginderachter, voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Dendermonde, die besloot om zelf het onderzoek te leiden. Pas op 27 december 1934 - nadat ze het luik niet konden ontdekt hadden - brachten zij Fr. De Heem, procureur des Konings te Gent op de hoogte. Commissaris Luysterborgh begon direkt te Wetteren een onderzoek in te stellen, dat jammerlijk genoeg niets opleverde (307).

1935

Mgr. Coppieters loofde op 28 februari een premie van 25.000 Fr. uit (heden : ± 300.000 Fr.) voor diegene die informatie kon geven i.v.m. de bergplaats van het gestolen paneel. Deze premie werd door het "Laatste Nieuws" verhoogd met 5.000 Fr. (17 mei). Op 11 maart werd op de muren van de stad Gent een aanplakbrief ondertekend door Fr. De Heem geplakt, waarin gevraagd werd aan degene die iets meer wisten over het gestolen paneel, contact op te nemen met de overheid. De bevolking wist nu met zekerheid dat het Johannespaneel teruggevonden was.

1935-1936, november-januari. De schenkerspanelen van het Gentse retabel worden geëxposeerd in het Musée de l'Orangerie te Parijs (308).

1936. In het koorboek voor de hoogfeesten in de Gentse St.-Baafskathedraal zien we kopieën van de bovenste middenste panelen van het retabel, geschilderd door de Benediktinessen van Maredret (inv. nr. 760).

Op 24 juli werd er een voorwaardelijk rapport opgemaakt van de conservering van het veelluik (309). Op 1 augustus werd er een technisch rapport opgemaakt, waarbij enige panelen gedemonteerd werden door Hulin de Loo, Van Puyvelde en Van der Veken (noot 6b). J. Van der Veken restau-

reerde samen met zijn schoonbroer Albert Philippot de panelen van Adam en Eva te Brussel in 1936-7 (310).

1937, maart 2. Bij gebrek aan verdere gegevens werd de zaak van diefstal van de Rechtvaardige Rechters onopgelost geklasseerd.

1938. Jozef Van der Veken stelde voor om een getrouwe kopie te schilderen van de Rechtvaardige Rechters. Daar Van Puyvelde meende dat Van der Veken dit werk niet aankon, maakte deze oorspronkelijk een kopie naar van Coxie's replek. In 1939 gaf kan. Gabriël Van Den Gheyn de restaurateur de toestemming om zijn schildersezal niet in de Vytkapel, maar in de nabij gelegen sacristie op te stellen. Op deze kopie zien we duidelijke verschillen met het origineel : het gezicht van een achterste rechter die de gelaatstreken heeft van Leopold III en de verdwenen ring die één der rechters in zijn hand houdt, de te grote boord van de 2de ruiters hoed, dat het gezicht verbergt van de volgende figuur, tal van bijkomende versieringen zoals op de hoed van de man met de houder, enz... Op de rugzijde bracht de kopiïst een tekst aan : "Uit liefde als plicht *verricht* en om te wreken voor streken niet geweken Jef Van der Veken October 1945", die in 1950 door Coremans verwijderd werd. Deze kopie werd pas in 1959 aangekocht met subsidies van Gent, Oost-Vlaanderen en de Belgische Staat voor 225.000 Fr. Hierbij bedanken wij Dr. Micheline Comblen-Sonkes van het Nationaal Centrum voor Navorsingen over de Vlaamse primitieven te Brussel, die mij aan de hand van fotomateriaal op de verschillen wees tussen het authentieke paneel en de kopie van de Rechtvaardige Rechters.

NOTEN

306. *J. Cels*, De roof van de Rechtvaardige Rechters, Antwerpen 1983, blz. 7-10.
307. Gent, Gerechtelijke politie, dossier Lam Gods.
308. *Anoniem*, (cat.) De van Eyck à Brueghel, Musée de l'Orangerie, Parijs, 1935, nrs. 36-7.
309. *C. Bernard*, Le Retable de l'Agneau, Une fois de plus en péril, in : La Nation Belge, 1.7.1936.
310. *L. Van Puyvelde*, Van Eyck, L'Agneau Mystique, Brussel 1946, blz. 111-115.

Rudy VAN ELSLANDE
('t Vervolgt)